

КИМЕРИЙЦИ И ГЕТИ В ЗАПАДНОПОНТИЙСКИЯ ХИНТЕРЛАНД

Стефан Йорданов (ВТУ "Св. св. Кирил и Методий")

Още през античността възниква идеята, че българските земи са били засегнати от една миграция, известна ни по писмени данни, т. нар. кимерийска миграция. Тя била с маршрут откъм Северното Причерноморие в посока на запад към Средна Европа, на юг през Кавказ към Иранското плато и Мала Азия и респ. на югозапад през днешните български земи към Западна Мала Азия. Такава представа за направлението на това широко миграционно движение се създава най-вече въз основа на данните на Страбон, който в труда си "География" (Strab. Geogr., I, 3, 21; XIV, 1, 40, и др.) представя кимерийците като придвижили се, тръгвайки от Северното Причерноморие, откъдето били прогонени от скитите, по западнопонтиското крайбрежие, като увлекли със себе си тракийското племе трери. Така очертаната картина, която в редица модерни изследвания върви твърде плътно след информацията на Страбон, беше оспорена напоследък, на базата на археологически, писмени, лингвистични данни, както и от общоисторически съображения. Едно от съображенията от общоисторическо естество, намерило израз в литературата, е становището, че т. нар. кимерийска миграция не би могла да засяга нашите земи, и респ. западнопонтиския хинтерланд, тъй като в територията на днешна Североизточна България тя би срещнала ефективната съпротива на могъщата гетска държавност, съществувала по това време (Йорданов, К. 1979, с. 35).

Настоящата работа представлява една реплика спрямо този довод от общоисторическо естество, реплика, въз основа на която ще бъде формулирана една твърде по-различна интерпретация на тази т. нар. кимерийска миграция, в значителна степен

определяща съдбите на западнопонтийския хинтерланд през I хил. пр. н. е. По наше мнение, кимерийската миграция не само е засегнала североизточната и респ. други части на обитаваните от траките земи, но и е оставила тук отделни инфилтрации от ираноезично население, една от които е именно племенният масив на гетите. Смятам, че необходимостта от повторен анализ на така представените общоисторически съображения срещу историчността на кимерийската миграция и респ. на възможните контрадогоди, обосноваващи практически противоположната концепция, е вече назряла. В настоящата работа ще бъдат обсъдени част от тези проблеми, като специално място ще бъде отделено на ономастичните следи от евентуалното кимерийско присъствие на Балканите.

1. 1. На първо място, нека да обърнем внимание на факта, че на практика гетите се появяват в изворите твърде късно и че писмени известия за техни държавни образувания от епохата на кимерийското нахлуване липсват (вж. прегледа на данните у **Фол, Ал.** 1975, с. 36 и сл.). Като че ли най-ранното известие за относително самостоятелни техни етнополитически формирания е известието на Херодот за отпора, който те оказали на настъпващия срещу скитите персийски владетел Дарий I (Hdt., IV, 93). Следователно, на практика не е известно какви етнополитически формации е имало по време на кимерийското нахлуване на Балканите в северната част от териториите на западнопонтийския хинтерланд. Твърдението, че това са били гетски раннодържавни образувания, представлява пренасяне назад във времето на политически реалности от VI–V в. пр. н. е., т. е. около два века по-късни от времето на кимерийското нахлуване.

1. 2. Следва да се има предвид, че предположението за кимерийския произход на гетите намира подкрепа и в такъв аргумент от "общоисторически" характер, като етническата ситуация в същия регион през по-късни исторически епохи. Така например, когато първо скитите, а по-късно сарматите проникват на Балканския полуостров, те заемат територии тъкмо в региона на днешна Североизточна България, респ. главно в земите на областта Добруджа. Ако тези народи като цяло не успяват да проникнат по на юг, това действително се дължи на относително значителния военнополитически отпор, който те получили от

функциониращите на Балканите в съответните епохи държавнополитически организми. В това отношение указаният довод от общоисторически характер на К. Йорданов несъмнено има резон, но ако нахлуването на кимерийците оставя инфилтрации и на юг от Хемус (нещо, за което ще стане дума по-долу), то изглежда че в края на VIII – началото на VII в. пр. н. е. в западнопонтийския хинтерланд не са съществували такива значителни политически формации, които да възпрат в земите на север от Хемус придвижващите се по западнопонтийското крайбрежие кимерийци.

1. 3. Следва да се обърне внимание също така, че именно регионът на Северното Причерноморие може да се смята, според предположенията на Трубачов, дори и за прародината на индоиранския клон индоевропейски народи (вж. напр.: **Трубачов, О. Н.** 1975, с. 38–47; 1977, с. 13–29; 1978, с. 34–42; 1984, с. 148–152, и др.), ето защо съвсем естествено е изходната точка за миграциите на кимерийците също така да се разполага тук. Независимо как ще бъде оценена тезата на Трубачов, безспорен остава фактът, че лесостепният район на Източна Европа е ираноезичен вероятно още през бронзовата епоха, поне от средата на II хил. пр. н. е. насетне (срв. за това напр.: **Членова, Н. Л.** 1984 а; 1984 б;).

1. 4. Тезата, че евентуалният изходен пункт на кимерийската миграция е бил в Северното Причерноморие се подкрепя и от такъв довод, като твърде вероятната възможност в етнонима на кимерийците да се види иранска лексема със значение ”земеделци“. Това според автора на тази хипотеза отговаря на засвидетелстваното от Херодот (пред)скитско население, наречено от него ”скити земеделци“ и вероятно, доколкото се намирало в подчинено положение спрямо т. нар. ”царстващи скити“, представляващо остатъчното кимерийско население на Северното Причерноморие (вж. **Holzer, G.** 1988–1989, S. 211–212), подчинено от скитите в рамките на етнополитически колектив, структуриран чрез т. нар. етническа суперстратификация.

1. 5. От общоисторически характер е също така и доводът, обосноваващ традиционния маршрут на кимерийците по подразбиращия се от сведенията на Страбон път покрай западнопонтийското крайбрежие и респ. през територията на по-сетнешните провинции Малка Скития и двете Мизии, а оттам на юг през Софийското поле и по поречията на големите реки Места, Струма

и Вардар към Егеида и Западна Мала Азия. Така на практика движението им се е осъществявало по традиционни маршрути – маршрути, по които са текли миграционните движения и в покъсни епохи. По принцип такъв подход при анализа на исторически събития от типа на миграциите е донякъде резонен и понякога използван (срв. например анализа на маршрута на движението на скитите при нападенията им в Иранското плато и Мала Азия у **Куклина, И. В.** 1985, с. 93, с лит.). От друга страна, увличането на трерите в нападения над Западна Мала Азия би било възможно само ако кимерийската миграция е достигнала и далеч на запад, включително в западните предели на Балканите – нещо, което се потвърждава от ясните археологически следи от кимерийско присъствие в Централна Европа (**Парцингер, Г.** 1998, с. 104–115; **Kristiansen, К.** 1998, р. 185 sqq., с лит.; и др.), както и от присъствието в Подунавие – северозападно от Балканите, в днешна Чехия и Словакия, на етнополитически колектив, смятан за ираноезичен, като сигините (срв. най-общо: **Абаев, В. И.** 1964, с. 120–121, с лит.). Бих припомнил в това отношение, че именно в тази насока се преселва късноантичното ираноезично население на Северното Причерноморие, след като било изтикано от там в епохата на Великото преселение на народите. Впрочем, и прабългарите след разгрома им от хазарите, се преселват към днешните североизточни български земи и респ. към Кавказ, а преди това заедно с хуни и алани се движат към Панония и респ. западните предели на Балканите. Такова движение на различни народи, в различни исторически периоди, явно е детерминирано от мощни геополитически фактори и специфични географски условия, при които указаните пътища и насоки на миграционни движения били закономерни, в известен смисъл неизбежни и поради това традиционни.

1. б. И накрая, не бива да се пропуска и такъв довод, като историческата обстановка, в която провежда своя скитски поход персийският владетел Дарий I. Неизяснен докрай въпрос е защо той преминава именно през българските земи. Това би могло да бъде във връзка с възможността и през V в. пр. н. е. Тракия и респ. западнопонтийското крайбрежие да са били магистралният път за нахлуване на юг чак до протоците – нещо, което би представлявало опасност за стремящата се да стъпи стабилно в Европа

персийска империя. Впрочем, информацията на Страбон (срв. Geogr., I, 1, 10; XI, 2, 5;) за нахлуванията на кимерийци и респ. трери към Западна Мала Азия оставя впечатление за далечни походи по море с нападения по цялото западнопонтийско крайбрежие – походи от типа на извършваните столетия по-късно, през ранното средновековие, от русите, при което бил заплашен дори и Константинопол.

2. На второ място, твърде важно във връзка с вероятността западнопонтийският хинтерланд да е засегнат от кимерийската миграция се оказва обстоятелството, че по етнолингвистична принадлежност кимерийците спадат към иранската група на индоевропейското езиково семейство. Това се твърди за тяхната етнолингвистична принадлежност в редица изследвания (срв. напр. **Абаев, В. И.** 1965, pass.; **Дьяконов, И. М.** 1981, с. 97 и сл.; **Членова, Н. Л.** 1984 б; 1985, и др.). Етнолингвистичната близост на кимерийци и скити била толкова значителна, че според И. М. Дяконов тя не позволява да бъдат ясно отграничени археологическите следи от едните и другите, без двете племенни групи да бъдат напълно идентични, макар че названието кимерийци било според него просто *terminus technicus* за обозначаване на конните отряди, с които те нападали териториите на древните близкоизточни цивилизации (**Дьяконов, И. М.** 1981, с. 98–99). Това били две племенни групи, говорещи езици от североизточния дял на иранските езици. Наблюденията, които могат да бъдат осъществени върху твърде незначителните езикови остатъци (*Sprachreste*) от езика на скитите, като че ли потвърждават това становище на Дяконов. Така например езиците на кимерийци и скити споделят една фонетична особеност, а именно предаването на фонемата ***d** като **l**-, характерен пример за което са както името на кимерийския вожд Лигдамис, така и вариантът *сколоти* на скитския етноним (вж. повече у **Витчак, К. Т.** 1992, с. 52–53, 54; срв. **Дьяконов, И. М.** 1981, с. 99)¹.

3. 1. Ако кимерийците са действително ираноезични племена, то тогава съвсем друг смисъл придобива един факт, добре известен от данните на писмените извори, но получил нова насока на интерпретацията едва през втората половина на миналия век. Така например, **В. И. Абаев** установява, че названието на едно от съсловията в гетското общество – тарабостеи (*tara-basta-*), с

приблизително значение "носеци челна препаска", има ираноезичен характер (Абаев, В. И. 1980, с. 108–109; 1984, с. 18–21). Така у даките и гетите, съгласно съобщението на Йорданес, позоваващ се на Дион Хризостом, се наричала онази обществена група, от чиито среди били набирани владетелите и жреците (вж. справката у **Detschew, D.** 1976, S. 489–490). Интересно е, че най-точната съответка на семантиката на термина, установявана чрез етимологията на думата, е изобразяването на жреците като носещи челна препаска с дълги спускащи се от двете страни на главата краища, например върху съдовете от съкровището от Аму-даря. Същевременно у Валерий Флак в неговата *Argonautica* (VI, 63–64)² именно с такава челна препаска е описан "кимерийския" вожд Авх. Тук няма да се спирам на въпроса, че името на този митопически кимерийски вожд е едно типично иранско име, имащо паралели в останалите древни ирански езици.

Абаев обяснява заемането на иранския термин чрез общо-исторически съображения за близостта в социалната организация, която би улеснила подобна заемка. Мисля, че в случая, обаче, напълно е възможно да бъде указан и конкретният преносител на този термин, каквито биха могли да бъдат именно кимерийците, установили се в земите на Североизточна България. Възможно ли е уж спрелите нашествието на кимерийците държавни образувания на гетите (съгласно представите на Кирил Йорданов) да са с аристокрация, назовавана с *terminus technicus*, който е ирански по произход? Заемката тъкмо от евентуалния военно-политически контрагент, и то в социалната сфера, говори по-скоро според нас, че в случая става дума не за запазили независимостта си гетски племена, а за етническа инфилтрация в този регион, положила началото на местната държава по силата на механизмите на етническата суперстратификация. Иначе казано, гетите са кимерийски анклав, настанил се в земите на днешна Североизточна България (и на север от Дунав), и именно този ираноезичен анклав носи заедно със себе си ираноезичния термин *тарабостеи*.

3. 2. Струва ни се, че към същия тип културно-исторически характеристики – белези на евентуалното ираноезичие на гетите, се отнася и божеското име Залмоксис. Във връзка с неговата етимология е указан (вж. напр. **Detschew, D.** 1976, S. 175) вероятния ирански езиков облик на втората му компонента $-\xi\iota\varsigma$, която

отговаря на ираноезичното **xšaya** ‘господар, владетел’, и е твърде близка до втората компонента на имената от скитските етногонични митове (Арпоксай, Липоксай, Колаксай). Разбира се, съществуват и други етимологии на това божеско име (вж. историографския преглед у **Pandrea, A.** 1981;). Без да анализираме в детайли този въпрос, тук само ще отбележим, че второто име на този бог, определен в изворите като гетски бог, добре се етимологизува на тракийска езикова почва (вж. повече у мен: **Йорданов, Ст.** 2000, с. 195–196). Налага се, обаче, да се обясни в такъв случай какво е наложило две различни форми на божеското име (у един и същ етнолингвистичен колектив?). Тук само ще поставим въпроса за възможния ирански характер на едно от имената на този бог, изрично засвидетелстван в божеското име *Залмоксис* с твърде типична за иранските езици, и то за иранските божески имена, втора компонента на името. Разбира се, някои неясноти остават – например доколко, с оглед на близките аналози на първата компонента на името Залмоксис в палеобалканските езици, по-конкретно във фригийски език (вж. препр. у **Detschew, D.** 1976, S. 175)³, в случая с името Залмоксис не е фиксирана една хибридна палеобалканско-иранска форма. Вероятност, която е допустима и в случая с името *Гебелеизис*.

Така или иначе, обаче, откриването на иранско божеско име тъкмо у назоваващите с иранска лексема аристокрацията си гети е още един довод в полза на изложеното по-горе предположение за иранския, най-вероятно кимерийски произход на гетите.

3. 3. Един от доводите в това отношение е също така типичният за гетите коннически характер на воинските им континенти; така поне твърди Тукидид (II, 96, 1), и то представяйки ги като излъчващи изцяло конна войска (буквално: ”всички – конни стрелци с лъкове“). Предимно конническата войска несъмнено би могло да се тълкува като наследство от характерния за лесостепните райони на Източна Европа начин на воюване. Така към хипотезата за кимерийския произход на гетите се прибавя още един довод от общоисторически характер, който вече не стои изолирано.

Нека да отбележим, че този довод се подкрепя и от наличните данни за етнолингвистичната картина в района през епохата на древността. Така например в надписи от околностите на Провадия и от Марцианополис т. нар. Тракийски конник се появява с епитета

Бетаспиос или Бетеспииос. Анализът на това име (срв. **Detschew, D.** 1976, S. 56, 171, 349, следващ наблюденията на Кречмер), го представя като лексема със значение "ἑφίπλιος", "конен". Така тук Херосът ни се представя като "конният (респ. конническият) Херос", което формално се обвързва с известието на Тукидид за гетите като народ, воюващ най-вече с конническа войска. Работата е там, обаче, че това лингвистично свидетелство става още по-показателно, и още по-значително – вероятността формалното му обвързване с известието на Тукидид да не е случайно, ако се вземе предвид, че в него лексемата, обозначаваща "кон", показва белезите на нетракийски език и вероятно това е в сила и за формираното от нея прилагателно име със значение "конен". По принцип индоевропейският корен, лежащ в основата на лексемите със значение "кон" в индоевропейските езици, има своя производна и в езика на древните траки, регистрирана в изворите; това е лексемата *esvas* или *ezbas*, както и имената *Esbenus*, *Kakasbos* и др. (вж. **Георгиев, Вл.** 1977, с. 77, 100, 168; **Дуриданов, И.** 1976, с. 62, 75, 100, 105; срв. **Рокорну, Ж.** 1959, S. 301); тази лексема на свой ред има твърде интересни производни, свързани с обозначението тъкмо за "конници" (вж. повече у мен: **Йорданов, Ст.** 2000 а;). Но в епитета Бетеспииос лексемата присъства в типичния за иранските езици фонетичен облик *aspa* (и поради това трябва да бъде отделена от тракийската лексема *-esbis*, *-esbius* – твърде честа компонента на много имена), което предполага, че и епитетът Бетеспииос на Хероса, и евентуално почитащото този местен Херос население е било от ирански произход, респ. култът е бил основан от ираноезично население.

3. 4. Следва да се помисли също така, ако действително в земите на древна Тракия се е установило някакво кимерийско население, дали то няма да е оставило от своето присъствие поне следи в топонимията и респ. ономастиката въобще. Макар и единични, но ономастични свидетелства за кимерийско население в древнотракийските земи като че ли се откриват.

На първо място, в региона на днешна Североизточна България и западното черноморско крайбрежие това са два важни хидронима – едно от названията на реката Дунав и самото название на Черно море.

Така например, Дунав е известен с едно название, което е окачествено в изворите като скитско (срв. напр. Steph. Byz. Ethnika, p. 217, 24–218, 4, TLG; Herodianus, De prosodia catholica, volume 3, 1, p. 52, 28–29, TLG⁴) и което действително е иранско по етнолингвистична принадлежност. Става въпрос за името *Матоас*, с буквално значение "кална [река]" (срв. за етимологията на името: **Фасмер, М.** 1986, с. 553; **Pokorny, J.** 1959, S. 694; впрочем, и Стефан Византийски, и Херодиан много точно съобщават буквалното значение на името). Струва ми се, че е възможно името да бъде оставено именно от кимерийците, но тази вероятност е малка, доколкото изворите го съобщават като скитско. Важно е все пак, че една възлова речна преграда по маршрута на предположеното кимерийско нашествие носи название тъкмо от ирански произход. Следва да се отбележи освен това, че съществува вероятност и хидронимът Дунав, с който голямата река остава да бъде назовавана и досега, също да е от ирански произход (срв. най-общо за това: **Георгиев, Вл.** 1977, с. 82, 246).

Що се отнася до названието на Черно море, то, както е известно, е наричано от гърците Евксински Понт – название, чиято първа съставка на практика представлява звуково уподобяване на някаква иранска дума от типа на авестийската *oxšōino*, респ. *axšaēna*, означаваща буквално "черен". Названието на Черно море, използвано от ираноезичното население, от което гърците го заимствали, е имало значение, буквално съвпадащо с днешното – и за тях това е било "Черно море" (вж. историографската справка в това отношение у **Куклина, И. В.** 1985, с. 75). Смята се, че названието Евксински Понт се възприема твърдо в гръцки език едва от V в. пр. н. е. и на тази основа се заключава, че то е възприето от скитското население на Северното Причерноморие след контакта с него на милетските колонисти. Струва ми се, обаче, че не бива да остава без по-нататъшно обсъждане възможността името да е заето от кимерийското население, включително онова, което се установило в Тракия и Северозападна Мала Азия (при условие, че ако установяването в Тракия на кимерийски инфилтрации е въпрос на предположение, то установяването им в Северозападна Мала Азия е изрично потвърдено от писмените извори). Тук само ще отбележа един твърде показателен факт. Окачествяването на Черно море като "черно" е било въпрос и на типичната включително за

иранските народи система на цветообозначения на световните посоки, така че за тях Черно море би било "северно" море, както е отбелязал това още М. Фасмер (**Vasmer, M.** 1921, p. 1 sq., non vidi, цит. по: **Куклина, И. В.** 1985, с. 75). За обитаващите в Северното Причерноморие скити обаче такова окачествяване на разполагащото се на юг от тях Черно море не би било резонно, по-скоро такова название на този морски басейн биха дали установилите се на юг и респ. запад от него кимерийци.

Освен това, в днешна Североизточна България са налице и евентуални топоними от кимерийски произход. По принцип топонимията на Балканския полуостров, както е отразена в античните извори, е практически масирано трако-пеласгийска. Но макар и единични, засвидетелствани са и иноезични топоними. Впрочем, масирано тракийска е топонимията и на Североизточна България, в която според изложеното предположение отсяда кимерийският по произход гетски племенен колектив. Това би означавало според мен, при условие че предположението ми е точно, че кимерийското заселване тук е въпрос на инфилтрации, а не на масово заселване, променящо етнолингвистичния облик на древнотракийските земи. Но като че ли топоними като: *Дино-геция* (срв. Δίνο-γέτεις – skyth. VN), *Залдана* (буквално: "Златна река") в Малка Скития⁵ и др. са най-вероятно ираноезични.

Във връзка с този въпрос бих привлякъл някои интересни наблюдения на бележития български изследвач Веселин Бешевлиев. В три от последните си публикувани работи, посветени на проблема на т. нар. от него предтракийски език (**Бешевлиев, В.** 1988, 5–14; **Бешевлиев, В.** 1990, 9–20; **Beševliev, V.** 1990, 47–50), той формулира като езикови остатъци от нетракийски произход, приписвайки ги на някакъв предтракийски език, имена от типа на Ωρδιανος, Κορυοληνοι, Κηριβωστηνοι и Ὀδησσός, на някои божески имена от ареала отново на Одесос, на някои топоними и хидроними, като *Болбабрия*, *Родопа*, *Тонзос*, *Тиризис*, на племенни имена като *одрисци*, *одоманти* и др., които според него показват фонетични черти, различни от тракийския език, но все пак били индоевропейски, с изключение на топонимите Τίριζις и Λάρισα, които принадлежали на неиндоевропейски език. Струва ми се, че поне в един от тези случаи би могло да се помисли за обяснение на иранска езикова основа. Името *Керибоста* например като че

ли представлява композитум, чиято втора съставка е идентична с втората съставка на термина *тарабостеи*, коментиран бегло погоре. Езиковедите ще си кажат думата дали този топоним, произхождащ от надпис от Евксиноград, е действително ирански, но вероятността е значителна. Впрочем, в тракийските езикови остатъци е включено и едно лично име, което според Д. Дечев възхожда към същата основа – името **Востас**, засвидетелствано двукратно, в надписи от Константинопол и от Пантикапей в Северното Причерноморие (**Detschew, D.** 1976, S.76). Резонен ми се струва въпросът дали в района на Североизточна България внимателният анализ на материала няма да открие и други топонимични реликти от кимерийските нашествия. Такъв анализ тук няма да подхващаме.

3. 5. Следва да се има предвид, че етнонимът на гетите вероятно също има ираноезичен характер; той се вписва интегрално сред имената на ираноезичните племенни групи на *тисагети*, *масагети* и др.⁶ Името на масагетите например може да се изтълкува не другоаче, а като ”великите гети“ (masah- ‘Länge, Größe’: **Pokorny, J.** 1959, S. 699). Що се отнася до етимологията на етнонима *гети*, трудно ми е да предложа някакво решение, което не е задачата на настоящото изложение. Името е може би производно от етимона, даващ в авестийски лексемата *gaēθā*, в персийски *gaiθā* ‘Wesen, Haus und Hof’; [телесен, материален] свят; съществуване; препитание; обиталище’ (**Pokorny, J.** 1959, S. 467, 468; срв. **Раевский, Д. С.** 1977, с. 61), без тази възможност да е докрай сигурна. Във всеки случай изглежда прав е Кречмер (цит. по: **Detschew, D.** 1976, S. 104–105), че в името се регистрира иранския формант за множествено число **-tā**.

4. Във връзка с последното трябва да се отбележи, че изглежда в такъв случай за иранско би могло да се приеме и името на едонския владетел *Гема*, известен ни от надпис върху реверса на октадрахми от т. нар. трако-македонски емисии (вж. справката у **Detschew, D.** 1976, S. 105, където името се приема за идентично с племенното име, т. е. за етнофорно име⁷). Въз основа на облика на това владетелско име Пердризе обявява династията на **едоните** за гетска по произход, респ. предполага се и гетска миграция в този регион (**Perdrizet, P.** 1911, р. 108–119; срв. **Head, V.** 1967, р. 201; **Влахов, К.** 1968; вж. за ролята на този владетел в

политическата история на Тракия: **Tatscheva, M.** 1998;). Впрочем, в нашата литература, независимо че тезата на Пердризе се оспорва, е отбелязан и такъв факт, като евентуалния ирански произход на другото от известните имена от едонската династия – името *Питак* (вж. напр. **Фол, Ал.** 1972, с. 104–105, 123). Разсъжденията на **К. Йорданов** (1980, с. 64–65) във връзка с този въпрос са противоречиви и недостатъчно обосновани и на практика не предлагат против евентуалния гетски, респ. ирански произход на едонската династия друг довод, освен идеята, че изображението на Хермес психопомпос от монетите на Гета би следвало да говори за една местна традиция, която ”струи“ според него от т. нар. микенска Тракия. Добре известното свидетелство на Херодот (V, 7) за това, че тракийските царе изкарвали произхода си от Хермес, обаче, има аналози по-скоро в потестарно-политическата култура на желязната епоха, например във фригийска Мала Азия; това, Впрочем, съвсем обосновано осветлява появата тъкмо на този образ върху т. нар. трако-македонски емисии, произхождащи от онзи регион, от който пак според свидетелството на Херодот тръгнала миграцията на фригите.

”Северният” произход на династията на едоните се потвърждава и от тяхното племенно име. То не е типично само за тракийската етнонимична практика, среща се и у ираноезичните племена от региона на Северното Причерноморие. Така например у Хекатей (frg. 186) се среща с племенното име Ἰδῶί като название на един от скитските народи. Сходно име се среща у Плиний (Nat. historia, IV, 50), във формата Edones, като название на племе от татък Каспийско море. И двете имена са твърде сходни, почти идентични с филонима *едони* на занимаващото ни южнотракийско племе. В литературата това съвпадение на имената е отбелязано, но остава практически неизяснено (срв. например **Kiessling, M.** 1905, col. 1973; **Oberhammer, E.** 1905, col. 1974; **Myllenhoff, K.** 1893, S. 31; **Куклина, И. В.** 1985, с. 96;).

Следва да се помисли и доколко другото известно ни едонско име, *Гоаксий*, сочено от изворите като име на бащата на заговорниците срещу Питак (Thuc., IV, 107), също не е иранско по лингвистична принадлежност (срв. за него: **Detschew, D.** 1976, S. 107). Тук ще обърна единствено внимание върху обстоятелството, че изглежда в него се открива като втора компонента отново иран-

ската лексема **х̣ауа** ‘господар, владетел’, която присъства и в гетското божеско име *Залмоксис*.

На следващо място в тракийския ономастикон са засвидетелствани и имена, които може би са ираноезични и едновременно с това се обвързват именно с едоните. Такова е името *Дотус*, което има буквални съответки сред сарматските имена от Северното Причерноморие (вж. най-общо: **Кръкин, С. М.** 1993, с. 60–61). Твърде показателен е в това отношение и примерът с личното име *Дюрпанаис*, приемано за гетско (вж. справката, с извори и лит., у **Кръкин, С. М.** 1993, с. 65–66). Намиращо формални паралели в някои дакийски имена (*Диурпанеус* и др.), както и в личните имена, известни от надписи от различни места *extra fines provinciorum* или в двете Мизии – *Diurdanos, Diurpagissa* и др., въпросното име от ономастикона на Олвия, от една страна, е приемано от М. Фасмер и Л. Згуста, макар и с колебания, за иранско. Така в антропонимията на двете римски провинции Мизия и в ономастикона на даките, и то като царски имена, присъстват ирански имена, което също е важно с оглед занимаващата ни тема. От друга страна, ако името Дюрпанаис е композитно, то втората му компонента намира база за анализ в известието на Стефан Византийски (Steph. Byz. 499, 3, TLG), че *παλαῖοι* е едонски етнос, което кара **С. М. Кръкин** (1993, с. 66) да приеме това съвпадение на имената като база за извода, че е открито ”допълнително свидетелство за факта-аксиома «Гетас – цар на едоните»“. Така ще се окаже, че в антропонимията и етнонимията на едоните по принцип присъстват ираноезични имена, респ. че ираноезичието на владетелските имена *Путак* и евентуално *Гета* не е изолиран факт. Впрочем, съдейки по анализа на другия етноним, представляващ по данните на изворите един от филонимите на едоните – *Δατύλεπτοι*, съществува вероятност и той също, заедно с личното име *Δατυς*, да бъде изяснен като ираноезичен (срв. напр. **Detschew, D.** 1976, S. 121).

В районите в съседство с едоните, приблизително в областта Пангей и в сапейската парадинастична област, се регистрират и други ираноезични имена – *Спокес, Сараток, Бергей*. Те, обаче, най-вероятно нямат нищо общо с ираноезичните имена на едоните, а по-скоро се дължат на одриската политическа власт над тези земи, оставила тук след смъртта на Котис I в 359 г. пр. н. е.

политически фигури от типа на парадинастите, окачествявани в нашата литература като местни династи. Разбира се, те се вписват в кръга имена от ирански произход, типичен за силно разклонената одриска владетелска генеалогия – факт, който също има отношение към занимаващата ни проблематика (вж. по-долу, изложението на параграф 6).

Евентуалната възможност едоните да са свързани с кимерийците, и то като техен анклав, се подкрепя и от известното за техните местообиталища. Още В. Томашек в прегледа на данните на изворите очертава по отношение на едоните една картина, която се основава на три техни локализации в Балкано-Анатолийския район – в района на долното течение на Струма, на остров Тасос, известен и като Одонис у античните автори, и в селището Антандрос в Трояда (**Tomaschek, W.** 1980, I, S. 37–39, с препратки към изворите). Очертавайки тази картина, Томашек приравнява кимерийци и трери, а появата им в Мала Азия и респ. в най-южната част от поречието на Струма той обяснява с изтичането им в този район от пеоните. Но е възможно също така появата на едоните в тези три пункта от Балкано-Анатолийския район да се дължи на участието им в движението на кимерийците по море към западното крайбрежие на Мала Азия, където кимерийците се появяват през VII и VI в. пр. н. е. като нападащи заедно с трерите тукашните гръцки колонии.

Следва да се отбележи също така, че ако царското име Гета е действително етнофорно, то това би означавало, че самоназванието на кимерийците, респ. на една част от тях, е бил именно етнонимът гети. Впрочем, това е било и самоназвание за част от едоните, иначе етнофорното име Гета у тях остава необяснено. За съжаление, липсват достатъчно данни за окончателното изясняване на този въпрос.

5. Кимерийците следователно са проникнали отвъд Хемус, където се появяват имена като Гета, цар на едоните; като Спартак у медите – също кимерийски енклав и т. н. Впрочем, последното твърде неочаквано предположение, недостатъчно обосновано, тъй като името Спартак може да присъства у медите като остатък от одриското парадинастическо присъствие тук, все пак намира основание в известното ни за насоката на кимерийското нашествие през Балканите – то преминава през Софийското поле, за да бъдат

увлечени трерите, и би трябвало да се спусне след това на юг по речни магистрали като Струма и Места, а от Софийското поле би било лесно проникването им и в поречието на Марица.

5. 1. Във връзка с района на днешното Софийско поле като важен пункт от маршрута на кимерийците на Балканите привличат вниманието следните факти. На първо място, според добре известното сведение на Тукидид (II, 96) именно в близост до днешното Софийско поле (според неговото твърдение – на север от планината Скомброс, т. е. вероятно Витоша, респ. Рила), съседствайки от юг на трибалите и респ. на сердите, се разполагали обиталищата на **трерите** – онова тракийско племе, което според твърдението на Страбон се движело заедно с кимерийците и участвало в техните нападения над Западна Мала Азия. Но едновременно с това не може да бъде подминато и наличието на скитско племе, обитаващо според Плиний (Nat. Historia, IV, 82) при т. нар. Ахилев път; племе, чийто филоним, имащ несъмнена иранска етимология (вж. повече у **Holzer, G.** 1988–1989, S. 211–212), почти напълно съвпада с името на тракийското племе *серди*. Дали в случая със сердите не става отново дума за кимерийски анклав в регион, който е възлов по традиционните миграционни маршрути на Балканския полуостров, е трудно да се каже, но е възможно впоследствие ираноезичният етноним да е получил вторично осмисляне и ”одомашняване“ в тракийска среда.

5. 2. От друга страна, пак в тази част на Балканите, само че малко по на юг, като че ли се открива още един пример за етноним с вероятен ираноезичен характер. Това са **агрианите** в поречието на Струма (Thuc., II, 96), приблизително в днешно Пернишко, респ. в областта Граово – племе с филоним, във връзка с който бих указал на твърде значимата вероятност да бъде изведен от иранска лексема, сродна на авестийското *agra-* ‘der erste, oberste’ (**Harmatta, J.** 1970, S. 93, 106 f.; цит. по: **Holzer, G.** 1988–1989, S. 208). Издържаността на тази възможност, разбира се, следва да бъде проверена от езиковедите, но във връзка с нея заслужават отбелязване и някои подкрепящи я данни от нелингвистичен характер. Имам предвид възможността ономастичните данни да бъдат подкрепени и от археологически данни, което по принцип представлява твърде сложна проблематика, към решаването на която тук ще прибавим само една възможност. Следва да се

отбележи в това отношение, че ако в открития при с. Белоградец статуарен паметник (заедно с богатото погребение с кинжал от кимерийски тип в него) се вижда едно от доказателствата за проникването на кимерийците и в териториите на юг от Дунава, то според нас идентична интерпретация трябва да получи и другият паметник на т. нар. *каменни баби*, откривани от желязната епоха в българските земи – статуята-изображение от района на гара Калище, Пернишко (вж. повече у **Тончева, Г.** 1972;). В случая трябва да се изтъкне, че и двата статуарни паметника се откриват именно в райони, в които писмените данни – най-вече онези от ономастичен характер – засвидетелстват вероятността да е имало инфилтрации на ираноезично население.

5. 3. Само ще маркираме и една друга възможност, към която при случай ще се върнем по-детайлно. Това е възможността и в двете Мизии да бъдат открити ономастични следи от евентуално настаняване на кимерийски популации. Във всеки случай, както бегло стана дума по-горе, в този регион като че ли се откриват ираноезични лични имена. При случай ще се върнем към един разширен анализ на тази възможност.

5. 4. Тракийското племенно име **саи** (**Detschew, D.** 1976, S. 410–411) също има твърде близък паралел в практически омофоничното по звучене племенно име на сарматско племе от Северното Причерноморие (срв. пак там, както и **Holzer, G.** 1988–1989, S. 208, с лит.).

5. 5. Във връзка с предположената етногенетична връзка между кимерийци и гети възниква още един проблем. **Травсите** са едно от тракийските племена, за което античните извори са запазили интересно свидетелство – съгласно твърдението на Стефан Византийски (Steph. Byz. 632, 1–2, TLG) травсите били скитско племе и били наричани още *агатирси*. Въз основа на това известие на изворите В. Томашек заключава, че в него се открива доказателство за идването на травсите, както и на всички траки, от региона на Карпатите (**Tomaschek, W.** 1980, I, S. 70–71). Но травсите се появяват в едно твърде неясно сведение, дължимо на Херодот (V, 3), който твърди, че всички траки си приличали, с изключение на гетите, травсите и онези, които живеели над крестоните. Струва ми се, че сега, във връзка с анализирания проблем, това известие на Херодот придобива ново значение. Напълно е възможно Херодот да фик-

сира различията сред тракийските племена, породени от наличието между тях на кимерийски племенни инфилтрации. Както видяхме, гетите са между тях, сега се оказва, че между тях са и травсите (локализирани най-общо в южните предпланини на Родопите, приблизително в района на Ксанти), както и някаква племенна група, обитаваща "над" крестоните, т. е. някъде в района на горното течение на Струма. Както ще видим след пълния анализ на материала, това са все географски локуси, в които евентуалното проникване на кимерийски инфилтрации е в една или друга степен фиксирано от изворите.

5. 6. Кимерийски, респ. ираноезичен, се оказва и оронимът Родопа. Традиционно приеман за тракийски по произход (вж. **Георгиев, Вл.** 1977, с. 92), в този ороним би могло да се види и образуване от лексема, сродна на иранското *gautah* "река" и суфикса -ара, при условие, че по принцип името е засвидетелствано и като речно название.

6. Несъмнено в същия кръг проблеми се вписва и досега неизясненият докрай факт, че едно значително количество от одриските владетели са носители на ираноезични имена. Опитите за решаване на възникналия проблем не предлагат убедително обяснение. Отдаването на този факт на евентуалното персийско културно или политическо влияние (мода или съперничество с могъщата персийска държава, вж. например: **Фол, Ал.** 1972, с. 123) е недостатъчно убедително. Липсата на достатъчно аргументирано обяснение на феномена поражда дори и такива явно необосновани хипотези, като изложената от Тохтасев, съгласно която династията, управляваща Боспорското царство, има скитски произход (**Tohtasjev, Sergej R.** 1986, 113–121:). Хипотезата на Тохтасев е на практика реактуализация на старата идея на **В. Д. Блаватский** (1964, с. 22–23, 136), съгласно която Боспорското царство е основано от онази част от кимерийците, която след скитското нашествие останала в Прикубанието. Разбира се, С. Р. Тохтасев не допуска кимерийски произход на боспорските владетели, тъй като според него самият етноним кимерийци е привнесен в Северното Причерноморие от гръцките колонисти (срв. последно за тази теза на Тохтасев: **Погребова, М. Н., Раевский, Д. С., Яценко, И. В.** 1988:).

Твърде дискуссионното становище на Блаватски обаче добре изтъква един важен факт, че най-вероятно ираноезичните имена у одрисите – един от клоновете на чиято Тересова династия е според мен основателят на Боспорското царство – са резултат от кимерийското проникване в древнотракийските земи. Хипотезата за установяването на кимерийски анклав и в централните територии на бъдещото Одриско царство, откъдето биват онаследени ираноезичните имена в ономастикона на Тересовата династия, е според мен най-логичното решение на този кръг проблеми. Впрочем, в българската литература тази хипотеза бе формулирана само като неприемливо допускане за едно от възможните обяснения на ираноезичието на одриските владетелски имена. Сторен от **Ал Фол** (1970, с. 100–101), този отказ от кимерийската хипотеза за произхода на одриските ираноезични царски имена на практика не бе прецизно аргументиран. Може би становището на Ал. Фол в това отношение оказва влияние и върху коментиранията тук, според мен твърде крайна теза на **К. Йорданов** (1979;), отричаща засегнатостта на древнотракийските земи от кимерийската миграция.

Другото възможно решение бе предложено от **Ж. Велкова** (1975;), която видя в имена като *Скитодокос* и други с аналогична втора компонента (-токоϝ, -δοκοϝ) скитско влияние, отдавайки го на засвидетелстваните в писмените извори династични връзки между одриси и скити. Но и в случая става дума за недостатъчно обоснована хипотеза, тъй като Скитодокос се появява малко по-рано от въпросните династични брачни връзки, а, от друга страна, ираноезичните имена присъстват твърде пълнокръвно в именната система на одриската династия и респ. одриската аристокрация, за да бъдат въпрос на спорадично влияние.

Показателно е също така, че в региона, обитаван от одрисите, респ. владян от тях като първична сърцевинна тяхна територия преди териториалната им експанзия, също могат да се укажат топоними с евентуален ирански произход. По мое мнение това е например името на града Ускудама (по-сетнешния Адрианопол/Одрин?). Това име се изяснява като композитно, имащо приблизителното значение "воден град [град при водите]" (срв. напр. **Георгиев, Вл.** 1977, с. 247–248, срв. с. 100; **Pokorny, J.** 1959, S. 238). Втората компонента на името, -dama, се извежда от етимон, от

който се е формирала староинд. лексема *dhaman-* ‘обиталище, жилище’; лексема, която според мен не е характерна за тракийски език, но има производни в иранските езици. Така тази втора компонента на името ясно изявява иранския му характер и позволява именно на такава база то да бъде изяснено, според мен най-точно като означаващо ”висок, горният град“ (срв. авест. *usči* ‘горе, нагоре’, древноинд. *исса* и др.: **Pokorny, J.** 1959, S. 1104). Впрочем, тази втора компонента на топонима *Ускудама* практически е хапакс, тъй като не се среща поне в други топоними; **J. Pokorny** (S. 238) посочва като втори случай на засвидетелстването ѝ в тракийския език наличието ѝ в лексемата *коа-д́ама* (с евентуалното значение *Wasser-siedlung*) от списъка на Диоскурид на дакийски имена на растения (вж. повече за него: **Detschew, D.** 1976, S. 541 sqq.; конкретно за думата *коа-д́ама*: S. 551), но според мен и в този случай става въпрос за иранизъм.

У Стефан Византийски се срещаме с топонима *’Οδρῦσα* като название на град на одрисите (Steph. Byz., 484, 4, TLG); топоним, приеман от **Вл. Георгиев** (1977, с. 37–38, 88) за имащ значението ”воден“ и назоваващ град, смятан от него за идентичен с одриския град *Ускудама*. Етимологията на *Вл. Георгиев* е добре обоснована, още повече, че в изворите е засвидетелствано и речно име *’Οδρῦσις*. Но ако тази етимология е точна, защо тогава другото име, *Ускудама*, да има същото значение, както твърди *Вл. Георгиев*; древните траки би трябвало в такъв случай по отношение на един и същ обект да създадат две различни негови названия, с еднакво значение, но от различен корен. Трябва да се отбележи, че в литературата е налице становището, че имената, означаващи ”вода“, производни от съответния индоевропейски корен, които се срещат на Балканите, са образувани от две различни отгласни степени, **wod-* и **wed-*, като спадащите към образуванията от първата от тези отгласни степени имена от типа на топонима *Одесос* и в занимаващия ни случай – хидронима *Одрисес*, са принадлежали на друг, нетракийски език; така смята например **В. Бешевлиев** (1988;). Типично тракийските производни от този индоевропейски корен са според **В. Бешевлиев** образувани от отгласната степен **wed-*, какъвто е примерът с топонима *Едеса* (Воден) в Македония, днес в Гърция. Независимо как се решава този проблем, смятам, че поне топонимът *Ускудама* със сигурност

не се вписва в кръга на тракийския ономастикон, и най-вероятно представлява остатък от езика на кимерийците.

Прави впечатление освен това, че в близост до древния *Ускудама* – по-сетнешния *Адрианопол*/Одрин, на около петнадесетина километра от града на брега на река Хеброс (дн. Марица), е разположено селището *Гетистирон*, споменато в две жития на светци. **Вл. Георгиев** (1977, с. 20) отбелязва, че според него тракийската принадлежност на това име не е сигурна. Значението на името се указва в един от изворите, които го фиксират; то означавало "locus possessorum" и това значение като че ли много точно отговаря на установяваното от езиковедите (**Detschew, D.** 1976, S. 103; срв. **Pokorny, J.** 1959, S. 437–438). Твърде показателен е фактът, че през VI век, когато се датира мъченичеството на епископа на Хераклея Филип, от чието житие ни е известно това селище, е все още ясно какво означава топонимът. Но не бива да се пропуска и възможността името да е етнофорно, означавайки "селище на гетите", като това гетско селище е в близост до *Ускудама*. Във връзка с това име другояче би могло да се етимологизува етнонимът *гети*, който би имал в такъв случай първичната семантика "държатели", "владетели, господари". Както вече стана дума (в изложението по-горе на параграф 3. 5.), възможна е и друга етимология на филонима *гети*, но вариантът *Gestistyra* на анализираният име предполага като че ли друга форма на името, която би следвало да е *gais-tā*, където, както стана дума, *tā* е типичният за иранските езици формант за множествено число. Проблемът се нуждае от по-нататъшен анализ, тук само го набелязваме.

От друга страна, тук се прибавя и едно такова селищно име, като името на селището *Карасура* (вариант: *Карастура*) от района на днешен Чирпан, сравнимо със селищното име *Каристорум* в Кюстендилско, с първа компонента на тези явно композитни топоними, идентично с първата компонента на името *Керибоста*. *Каристорум* и *Дуросторум* са явно топоними с идентична втора компонента, което поставя въпроса за етнолингвистичната принадлежност на античното име и на този голям крайдунавски античен селищен център, която също би могло да бъде иранска. И този кръг въпроси тук само ще маркираме, без да навлизаме в детайли. Впрочем, в случая с *Дуросторум* се сблъскваме с едно

име, което се носи от селище, разположено върху речен обект с име, също имащо вероятна иранска етимология, както вече стана дума, и едновременно с това намиращо се в близост до още едно археологическо засвидетелстване на кимерийското присъствие в района – кимерийските погребения в близост до устието на Дунав (вж. за тях: **Черняков, И. Т.** 1977;).

6. 1. Известието на Херодот за почитаните от скитите богове дава също така възможност да се твърди етногенетична близост между кимерийци, одрисци, гети и респ. скити. Сред съобщените от древногръцкия историк имена на божествата на скитите (*Табити*, *Ойтосирос*, *Апи*, *Аргимпаса*, *Панай*) богът *Тагимасад* (Θαγμιασάδας, вариант: Θαγμιασάδας) носи име, чиято втора компонента съответства на идентичната втора компонента в обичайните за одриския владетелски дом имена от типа на *Месад*, *Медосад* и др. Впрочем, име, близко сродно на божеското име *Тагимасад*, носи и синът на скитския владетел *Арианит*, определен в изворите като син от онази съпруга на владетеля, която по произход била дъщеря на тракийския цар Терес (Hdt., IV, 80)⁸. Така божеското име *Тагимасад* намира съответки главно сред одриските царски имена, като този тип ирански имена като че ли са типични за североизточните ираноезични общности, докато у персите те като че ли не се срещат – факт, който обезстойността тезата за персийски произход на ираноезичните имена от одриската именна система. Така тези имена не са резултат от персийско влияние, а най-вероятно са езиков остатък от кимерийците.

6. 2. Сред одриските владетелски имена с явен ирански произход бих отбелязъл по-специално името *Амадок*. Следва да се има предвид по отношение на него, че това име е засвидетелствано и като етноним, разполаган от античните автори в Скития (изясняван етимологически като *amād-aka, "Rohfleisshesser", една типична иранска езикова форма, вж. **Pokorny, J.** 1959, S. 777).

6. 3. Между общоисторическите доводи за евентуалната връзка между одрисци и кимерийци би могло да се посочи и такъв довод, като обстоятелството, че одрисите изглежда притежавали конница не по-малка от онази на гетите (срв. Thuc., II, 98, 4), което ще ги представи също като гетите предимно конни войни. Това би било довод в полза на иранския произход на одрисите, донякъде запазващи, също като гетите, по-характерния за степните райони

начин на воюване преди всичко чрез конница.

6. 4. Между етнонимите в региона на одриската държава несъмнено твърде интересен е етнонимът **сатри**. По принцип *сатри* и *беси* са представени от Херодот като йерархични един спрямо друг етноними (бесите били род или племе от сатрите, което обслужвало светилището на Дионис в Родопите: Hdt., VII, 111), а бесите впоследствие се оказват в някакви не напълно ясни взаимоотношения с одрисите (срв. епизода с предприетото от римската власт отнемане на светилището на Дионис от бесите и предаването му на одрисите, предизвикало въстанието начело с Вологез през 11 г. пр. н. е.). Тъкмо етнонимът на сатрите се сочи от **В. И. Абаев** (1980, с. 108; срв. **Holzer, G.** 1988–1989, S. 207–208) като трако-скитска изоглоса, която обаче не е въпрос на общо-индоевропейско наследство според него, а най-вероятно тракийска заемка от скитски. Впрочем, според Абаев (**пак там**, с. 107) и малоазийският тракийски етноним *сарпани* (Strab. Geogr., XI, 14, 14) също е най-вероятно заемка от скитски. Заемките от скитски, указани от него в това проучване, се представят от още някои лексеми, което говори за активно езиково взаимовлияние, и най-важното, тези заемки представляват заемки тъкмо от северозападните ирански езици, което с оглед нашата тема е от значение⁹.

Вероятността в случая с бесите, респ. сатрите, да става дума за ираноезична инфилтрация в плътното трако-пеласгийско обкръжение на юг от Хемус, се подкрепя и от такъв довод, като иранската лингвистична принадлежност на името на водача на въстанието на бесите – *Вологез*. Това име (*Βουλογαίσις* и други форми) има, както отбелязва **D. Detschew** (1976, S. 79), твърде близка съответка в партското име *Vologaesus* и без съмнение е иранско. Така и този предполагаем кимерийски анклав, подобно на едоните, се очертава като ираноезичен и чрез фиксираните в изворите антропоними. Във връзка с това име трябва да се подчертае също така, че обстоятелството, че то намира твърде точен паралел в ономастикона на партите, говори не за персийско влияние, каквото през тази епоха вече не би могло да съществува, а за име с вероятен произход от северозападните ирански езици. Следва да се отбележи, че в изворите са фиксирани твърдения за генетично родство между парти и скити (вж. напр. **Куклина, И. В.** 1985, с. 103–104, с лит.)

Трябва да се добави освен това, че в литературата сравнително отдавна е указан такъв факт, който обвързва бесите с балканския север и евентуално би могъл да свидетелства за мигрирането им от тази посока, като наличието на един етноним в областта на Карпатите, който е почти идентичен – етнонимът **биеси** (Βίεσσοι). Упоменавайки този факт, **D. Detschew** (1976, S. 57) го сочи като пример за пренасянето на етноним след преселението от ”пра-родината на траките“, но, всъщност, най-вероятно става дума за пренасяне на юг на ираноезичен етноним в хода на кимерийската миграция.

7. Така като цяло би могло да се мисли най-малко за три пункта, в които се проследява отсядане на ираноезично население в древнотракийските земи – в днешна Североизточна България (с обитаващите тук и респ. и на север от Дунав гети), в поречието на реката Струма (медите – от които произхождал носещият без съмнение иранско име водач на великото антиримско робско въстание Спартак –, едоните, и агрианите), и накрая – в териториите на племенното ядро на одрисите. Бихме могли да прибавим и района на Софийското поле с обитаващите в близост до него, увлечени от кимерийците в нападения над западномалоазийското крайбрежие трери, както и редица други племена. Всички тези въпроси несъмнено заслужават един по-детайлен анализ при възможност в бъдеще. Разбира се, трудно е да се каже каквото и да било за размера и характера на тези инфилтрации, но ролята им в етнокултурната и социално-политическата история на древна Тракия е добре доловима и твърде значителна.

Така че по принцип **Т. Д. Златковская** (1961, с. 91 и сл.) е права, че кимерийците са взели участие в тракийския етногенезис. Въпросите, нуждаещи се от по-нататъшно прецизиране, са свързани с изясняването на интеграционния процес между ираноезичните кимерийци, чиито енклави се установяват в древнотракийските земи, и основната маса от тракийското население, говорещо езици от трако-пеласгийската група индоевропейски езици.

В заключение може да се каже, че на практика Тракия в средата на I хил. пр. н. е. е такава, каквато се оформя в резултат от кимерийското нашествие. Следва да се отбележи в това отношение, че действително, в епохата преди древна Тракия да влезе по-ак-

тивно в ползването на античните автори и на практика – в цялата епоха преди ранносредновековното Велико преселение на народите, т. нар. кимерийска миграция е последното крупно миграционно движение, засегнало древнотракийските земи. Бъдещите проучвания ще очертаят по-детайлно и ще доуточнят картината, потвърждавайки или отхвърляйки изказаните по-горе предположения.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Според А. И. Иванчик (вж. **Иванчик, А. И.** 1996, с. 130; **Ivanchik, A. I.** 1993, р. 123) имената на Лигдамис и сина му Сандакшатру са хето-лувийски. Струва ни се, че поне по отношение името на Лигдамис по-точно е да се приеме становището за иранската му лингвистична принадлежност.
- ² Буквално: *Tripliciter percurrens tempora nodo / demittit sacro geminas a vertice vittas* ("Обвивайки челото с троен възел, / се спуска от свещената глава на две ленти").
- ³ Във връзка с фригийската лексема ζέμελω-, фиксирана от Хезихий, със значение "роб", бих отбелязал добре обоснованата (от гледна точка на отразяваната етнокултурна практика) реконструкция на семантиката на божеското име Залмоксис, получаваща се в резултат. Ако божеското име Гебелеизис е със семантика "водач на мъже, респ. юноши", което отразява отношението му към системата на полово-възрастовата стратификация на гетското общество (срв. повече за това у мен: **Йорданов, Ст.** 2000, глава девета), то името Залмоксис е практически семантична съответка на името Гебелеизис, доколкото типично за полово-възрастовата стратификация на редица народи е окачествяването – заради строгата йерархична субординация, типична за системата – на членовете на юношеската, респ. възрастовата степен на подрастващите, като "роби".
- ⁴ Вж. за този топоним: **Detschew, D.** 1976, S. 173. В тази лексема е фиксиран нетипичен за тракийския език вариант на анлаутния звук s- от индоевропейския корен, от който тя се е развила, срв. епитета Салдобюсенос и др. и с първа компонента Салд- в други райони от древнотракийските земи. Втората компонента на името се среща в многобройни речни имена в иранските езици, вкл. в древните ирански езици от Северното Причерноморие.
- ⁴ Ползвам електронния тезаурус TLG с любезното съдействие на ФФ на ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий" и по-специално на ръководителя на проекта "Неоплатонизъм и ранно християнство", доц. д-р Иван Христов,

за което им благодаря.

- ⁵ Тук няма да се спираме върху възприетото от Д. Дечев без анализ становище на Кречмер, че етнонимът гети не е идентичен с втората компонента на етнонимите масагети, тисагети, тирагети. Вж. **Detschew, D.** 1976, S. 104–105. Съдейки по етимологията на етнонима матукети, обаче (срв. **Pokorny, J.** 1959, S. 694), той действително е изграден чрез втора компонента, различна от втората компонента на етнонимите от типа масагети, тисагети и др.
- ⁶ Това етнофорно име като че ли не е изолирано; сред имената от вероятно гетски произход в Северното Причерноморие е името Гетомусос, носено от бащата на ольвийския стратег Дзуродзис (вж. **Крыкин, С. М.** 1993, с. 38–40, 53, 121, срв. с. 277, бележката към стр. 39).
- ⁷ Тезата на **О. Н. Трубачев** (1985, с. 140–143) ми се струва неточна; тя е априорно зависима от идеята, че името е индоиранско (т. е. принадлежи към праезика – предец на древноиндийските езици), докато то е най-вероятно иранско, както стана дума, от североизточната група ирански езици.
- ⁸ Срв. измежду тези лексеми за лексемата $\mu\alpha\nu\delta\acute{\alpha}\kappa\eta\varsigma$ '[превръзка на житен] сноп; [житен] сноп' още и **Belardi, W.** 1978, p. 93–101.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Абаев, В. И.** 1964 – О происхождении фонемы γ (h) в славянском. – В: Проблемы индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков. Москва: Наука, 1964
- Абаев, В. И.** 1965 – Скифо-европейские изоглоссы. На стыке востока и запада. Москва, 1965
- Абаев, В. И.** 1980 – Thraco-Scythica. – В: В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски проучвания по случай седемдесет години от рождението му. София, 1980
- Абаев, В. И.** 1984 – Фракийский социальный термин tarabosteis. – В: Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. Москва, 1984
- Бешевлиев, В.** 1988 – За най-старото население на Одесос. – Известия на Народния музей – Варна. Книга 24 (39), Варна, 1988
- Бешевлиев, В.** 1990 – Следи от предтракийски език. – Известия на Народния музей – Варна, 26 (41). Варна, Издателска къща "Галактика", 1990
- Блаватский, В. Д.** 1964 – Пантикапей. Очерки истории столицы Боспора. Москва, 1964

- Велкова, Ж.** 1975 – Скифское влияние на личные имена Фракии. – В: *Studia Thracica*, 1. Фрако-скифские культурные связи. София, 1975
- Витчак, К. Т.** 1992 – Скифский язык: опыт описания. – *Вопросы языкознания*, 1992, № 5
- Влахов, К.** 1968 – Името на древните жители на нашата земя – траките. – *Език и литература*, 1968, кн. 2
- Георгиев, Вл.** 1977 – Траките и техният език. София, 1977
- Дуриданов, И.** 1976 – Езикът на траките. София, 1976
- Дьяконов, И. М.** 1981 – К методике исследований по этнической истории (“киммерийцы”). – В: *Этнические проблемы истории Центральной Азии в древности (II тысячелетие до н. э.)*. Москва, Издательство “Наука”, 1981
- Златковская, Т. Д.** 1961 – К вопросу об этногенезе фракийских племен. – *Советская этнография*, 1961, № 6
- Иванчик, А. И.** 1996 – Киммерийцы. Древневосточные цивилизации и степные кочевники в VIII – VII веках до н. э. Москва, 1996
- Йорданов, К.** 1979 – Траки и киммерийци. – *Векове*, 1979, кн. 2
- Йорданов, К.** 1980 – *Getica*: I. Държава и религия от средата на II хилядолетие до средата на VI в. пр. н. е. – *Годишник на Софийския университет “Климент Охридски“*, Исторически факултет. Том 70, 1976. София, 1980
- Йорданов, Ст.** 2000 – Тракийският воин. Проучвания върху военната и социалната история на древна Тракия. Велико Търново: Faber, 2000
- Йорданов, Ст.** 2000 а – Към проучването на две типологически родствени реалии от Стария и Новия свят: възрастовото мъжко общество на лисците и фратриархатният престолонаследнически ред. – В: *Америка и Европа – интеграция и диференциация на културите. II*. Велико Търново, Издателство Faber, 2000
- Крыкин, С. М.** 1993 – Фракийцы в античном Северном Причерноморье. Москва: “Прометей“, 1993
- Куклина, И. В.** 1985 – Этногеография Скифии по античным источникам. Ленинград, 1985
- Парцингер, Г.** 1998 – Степные кочевники на Востоке Центральной Европы. Находки и памятники в свете сравнительной археологии. – *Вестник древней истории*, 1998, № 2
- Погребова, М. Н., Раевский, Д. С., Яценко, И. В.** 1988 – Киммерийская проблема (По поводу книги: А. Ю. Алексеев, Н. К. Качалова, С. Р. Тохтасьев. *Киммерийцы: этнокультурная принадлежность*. Публикации Информационно-исследовательского института “Ермаков“, Малая серия. Вып. 1. СПб., 1993, 121 с.). – *Вестник древней истории*, 1998, № 3
- Раевский, Д. С.** 1977 – Очерки идеологии скифо-сакских племен. Опыт

- реконструкции скифской мифологии. Москва, 1977
- Тончева, Г.** 1972 – Два надгробных монументальных памятника фракийским вождям. – В: Thracia. I. Serdicae, 1972
- Трубачев, О. Н.** 1975 – К вопросу о языке индоевропейского населения Приазовья. – В: Античная балканистика – 2. Предварительные материалы. Москва, 1975
- Трубачев, О. Н.** 1977 – Лингвистическая периферия древнего славянства. Индоарийцы в Северном Причерноморье. – Вопросы языкознания, 1977, № 6
- Трубачев, О. Н.** 1978 – Некоторые данные об индоарийском языковом субстрате Северного Кавказа в античное время. – Вестник древней истории, 1978, № 4
- Трубачев, О. Н.** 1984 – Indoarica в Скифии и Дакии. – В: Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. Москва, 1984
- Трубачев, О. Н.** 1985 – Indoarica в Северном Причерноморье. Этимологии. – В: Этимология. 1982. Москва, 1985
- Фасмер, М.** 1986 – Этимологический словарь русского языка. Издание второе, стереотипное. Том I (А – Д). Москва, 1986
- Фол, Ал.** 1972 – Политическа история на траките. Края на второто хилядолетие до края на пети век преди новата ера. София, 1972
- Фол, Ал.** 1975 – Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха. София, 1975
- Черняков, И. Т.** 1977 – Киммерийские курганы близ устья Дуная. – В: Скифы и сарматы. Киев, Наукова думка, 1977
- Членова, Н. Л.** 1984 а – Археологические материалы к вопросу об иранцах доскифской эпохи и индо-иранцах. – Советская археология, 1984, № 1
- Членова, Н. Л.** 1984 б – О времени появления ираноязычного населения в Северном Причерноморье. – В: Этногенез народов Балкан и Северного Причерноморья. Лингвистика, история, археология. Москва, 1984
- Членова, Н. Л.** 1985 – О связях Северо-Западного Причерноморья и Нижнего Дуная с Востоком в киммерийскую эпоху. – В: Studia Thracica. 1. Фрако-скифские культурные связи. София, 1985
- Belardi, W.** 1978 – Sur l'origine iranienne d'un mot thrace, emprunté par l'albanais, et d'une famille de mots arméniens. – In: Actes du premier Symposium International de Thracologie (Rome, 14–16 novembre 1977). Milano, 1978
- Beševliev, V.** 1990 – Vorthrakisch? – Balkan Studies (Thessaloniki). Vol. 31, 1990, No 1

- Detschew, D.** 1976 – Die Thrakischen Sprachreste. Wien, 1976
- Harmatta, J.** 1970 – Studies in the History and Language of the Sarmatians. Szeged, 1970
- Head, B.** 1967 – Historia Nummorum. A manual of Greek numismatics. Chicago, 1967
- Holzer, G.** 1988–1989 – Namen skythischer und sarmatischer Stämme. – Anzeiger der Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, Bd. 125, 1988–1989, H. 19
- Ivanchik, A. I.** 1993 – Les Cimmériens au Proche-Orient. [Orbis Biblicus Orientalis 127]. Fribourg, Suisse: Editions Universitaires – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993
- Kiessling, M.** 1905 – Edoi. – In: Pauly – Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, t. V. Leipzig, 1905
- Kristiansen, K.** 1998 – Europe before history. Cambridge: Canbridge University Press, 1998
- Müllenhoff, K.** 1893 – Deutsche Altertumskunde. Bd. III. Berlin, 1893
- Oberhummer, E.** 1905 – Edones. – In: Pauly – Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, t. V. Leipzig, 1905
- Pandrea, A.** 1981 – Quelques observations concernant l'étymologie, la sémantique et la g n se d'un ancien nom de dieu: Zalmoxis. – Balkan Studies, vol. 22, 1981, No 2
- Perdrizet, P.** 1911 – G ta, roi des  dones. – Bulletin de Correspondance Hell nique, 35, 1911
- Pokorny, J.** 1959 – Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch. I. Band. Bern – München, 1959
- Tatscheva, M.** 1998 – ΓΕΤΑΙ ΗΔΟΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. – In: Stephanos nomismatikos. Edith Schöner Geiss zum 65 Geburtstag. Hamburg – Berlin, 1998
- Tohtashev, Sergej R.** 1986 – Zur Herkunft der Bosporanischen Spartokiden. – In: Pulpudeva. Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace. 5. Plovdiv, 3–17 octobre 1982. Sofia, 1986
- Tomaschek, W.** 1980 – Die Alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung. Wien: Verlag der  sterreichische Akademie der Wissenschaften, 1980
- Vasmer, M.** 1921 – Osteuropäische Ortsnamen. – Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis, 1921, t. I, ps. 3